

Asia: VN/11443/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle tuotteiden ja palvelujen esteettömyysvaatimuksista annetun direktiivin täytäntöönpanoa koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Millaisia vaikutuksia näette ehdotettujen muutosten aiheuttavan?

Ks. alla oleva vastaus.

Kysymyksiä lausunnonantajille

Lakiuudistuksen valmistelun aikana on keskusteltu valvontakokonaisuuden järjestämisestä.

Valvontakokonaisuus on kuitenkin tässä vaiheessa osin avoin.

Lausunnonantajia pyydetään ottamaan kantaa valvontaan kokonaisuudessaan.

Miten tuotteiden ja palvelujen esteettömyyden valvonta olisi tarkoituksenmukaista järjestää?

Valvonnan järjestämistahoa tärkeämpää on se, että valvontaa aidosti toteutetaan: valvonnan tulee olla suunnitelmallista valvontaa. Esteettömyysdirektiivissä tulee keskittyä saavutettavuuden laatuun, ymmärrettävään selkeään kieleen, systemaattiseen seurantaan ja valvontaan sekä mahdollisista laiminlyönneistä johtuviin seuraamuksiin. Mikäli valvontaa tai tuntuvia sanktioita ei ole, on esteettömyysdirektiivin säätäminen ikävä kyllä turhaa. Kun valvonta ja sanktiot ovat olemassa, myös saavutettavuuden laatu nousee ja edistämme aidosti yhdenvertaisuutta. Tämän direktiivin säätäminen edellä mainitut seikat huomioiden, on myös merkittävä työllisyyskysymys. Kyseessä ei siis ole vain kustannuksia tuottava laki. Saavutettavuuden ja esteettömyyden laadukkaalla parantamisella saamme aikaan valtavan määrän hyvinvointia ja samalla työllisyyttä Suomeen.

Haluamme korostaa nimenomaan kielellisen saavutettavuuden tärkeyttä niin säädettävään esteettömyysdirektiiviin kuin jo kansallisessa lainsäädännössä olevaan saavutettavuusdirektiiviin eli digilakiin viitaten. Digilaki oli todella tervetullut meidän lainsäädäntöömme: kun kansalaisyhteiskunta on jo pitkälti siirtynyt verkkoon, tällöin myös eriarvoisuuskysymykset nousevat vahvasti esille. Digilain saavutettavuus on kuitenkin keskittynyt pääasiassa digitaalisten palvelujen tekniseen saavutettavuuteen, jolloin kielellinen saavutettavuus ja ymmärrettävyys ovat jääneet tekniikan jalkoihin. Useat julkishallinnon tahot ovat päivittäneet esimerkiksi verkkosivunsa

saavutettavuusdirektiivin myötä lain vaatimalle minimitasolle teknisesti. Tekniikan ja digitaalisuuden kanssa kulkee kuitenkin aina käsi kädessä -tai ainakin pitäisi kulkea kielellinen saavutettavuus. Jo voimassa olevan digilain ja tulevan esteettömyysdirektiivin tavoitteena on, että saavutettava verkkosivu, palvelu tai tuote on sellainen, että kuka tahansa kykenee sitä käyttämään ja ymmärtämään. Sen käyttäminen täytyy siis onnistua, vaikka ei näkisi tai kuulisi tai pystyisi käyttämään kahta kättä ja kaikkia sormia sujuvasti. Tuo on tärkeää kaikissa arjen tilanteissa, mutta erityisesti hätätilanteissa. Apua on siis saatava hälytettyä kaikkina vuorokauden aikoina myös kuurojen, puhevammaisten tai vaikka autismikirjon henkilöiden, joille mm. perinteinen puhelinsoitto ei ole mahdollista. Näin ollen mm. videokuvan käyttö ja ympärivuorokautinen hätätulkkauspäivystys on siis otettava käyttöön. Voimassa oleva digilaki ei ota tarkemmin kantaa keinoihin, kuinka tuo tavoite saadaan toteutumaan. Myöskään moni lakia tulkitseva taho kunnissa tai vaikka sote-ammattilaisista ei aina syvällisesti tiedä, kuinka verkkosivut, palvelu tai tuote on aidosti kielellisesti saavutettava eri aistikanavia käytäville. Tähän työhön tarvitaan kommunikaatioasiantuntijoita. Esteettömyysdirektiiviä säädettäessä on lakiin pystyttävä selkeästi sisäänkirjoittamaan, kuinka sitä tulee noudattaa. Tämän toteutumista tulee myös valvoa suunnitelmallisesti. Näin kielellinen saavutettavuus ei jää näennäiseksi. Esimerkiksi Humakissa tehdystä tekstitysbarometrista ikävä kyllä käy ilmi, että tällä hetkellä mm. ruututekstitys on osalla tv-kanavista heikkolaatuista, eikä asiaan ole tullut korjausta, vaikka asiasta on usein heille ja viranomaisille huomautettu. Osa tv-kanavista on jättäytynyt huonosti toimivan puheentunnistusteknologian varaan eikä tekstitys ole ymmärrettävää. Näin kielellinen saavutettavuus on näennäistä. Kielen laatu on syytä huomioida myös esteettömyysdirektiivin tuotteissa ja palveluissa.

Suunnitelmallisen valvonnan lisäksi tarvitsemme jatkossa ehdottomasti tutkimushankkeita saavutettavuusdirektiivin ja esteettömyysdirektiivin säännösten toteutumisesta ja edistämisestä haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien osalta.

Lausunnonantajia pyydetään kommentoimaan erityisesti palvelujen valvontaa (esitysluonnoksen luku 4.2.6, sivut 83, 85 – 87), kun digitaalisten palvelujen valvonta on tarkoitus keskittää edelleen Etelä-Suomen aluehallintoviraston saavutettavuusvalvonnan yksikköön. Lisäksi pyydetään ottamaan kantaa sähköisen viestinnän palvelujen ja audiovisuaaliseen mediaan pääsyn valvontaan sekä liikennettä koskevien esteettömyystietojen esittämisen valvontaan (laki liikenteen palveluista).

Ks. yllä oleva vastaus.

Erityisesti tuotteiden markkina- ja valvonnan järjestäminen on esityksessä vielä avoin. Lausunnonantajia pyydetään esittämään näkemyksenä alla esitettyihin (esitysluonnoksen luku 4.2.6.3, sivut 84-85) vaihtoehtoihin markkina- ja valvonnan järjestämisestä.

Ks. yllä oleva vastaus.

Valmistelussa on ollut esillä erilaisia vaihtoehtoja:

D. Joku muu?

Rakennettu ympäristö

Esteettömyysdirektiivin vaatimukset rakennetulle ympäristölle on esitetty esteettömyysdirektiivin liitteessä III. Jäsenvaltiot voivat päättää kansallisesti, onko rakennetun ympäristön täytettävä liitteessä III

vahvistetut esteettömyysvaatimukset. Tässä vaiheessa esitetään, että rakennettua ympäristöä koskevia vaatimuksia ei otettaisi mukaan tähän esitykseen vaan sen soveltamisesta päätettäisiin myöhemmin (ehdotus esitysluonnoksen sivuilla 92-94). Lausunnonantaja pyydetään lausumaan erityisesti siitä:

- Miten esteettömyysdirektiivin soveltaminen palvelun tarjoajan vastuulla olevaan rakennettuun ympäristöön konkreettisesti edistäisi esteettömyyttä ja kuinka laajamittaiseksi arvioitte vaikutukset rakennetun ympäristön esteettömyyteen?**
- Minkälaisia taloudellisia vaikutuksia arvioitte esteettömyysdirektiivin soveltamisella rakennettuun ympäristöön olevan palvelun tarjoajalle? Kuinka suuren osuuden esteettömyysdirektiivistä aiheutuvista kokonaiskustannuksista ne muodostaisivat?**

Rakennetun ympäristön tulee täyttää liitteessä III vahvistetut vaatimukset. Konkreettisesti rakennettu ympäristö edistää esteettömyyttä fyysisesti, kun kaikkien on mahdollista päästä haluttuun paikkaan tai palvelun äärelle. On hyvä muistaa, että esteettömyys on yhdenvertaisuutta ja turvallisuutta, liikkumisen ja toimisen helppoutta ja tuo mukanaan kustannussäästöjä esimerkiksi kuljetuksissa. Esteettömyydestä hyödynnämme me kaikki. Kyse ei ole vain vammaisista henkilöistä tai vain erityisryhmiin tai esimerkiksi pyörätuolin käyttäjiin tai valkoisen kepin kanssa liikkuviin liittyvä asia, vaan auttaa jokaista kaupungin asukasta ja tehostaa työskentely-ympäristöjä. Esteetön rakennus on kaikille käyttäjille toimiva ja turvallinen. Esteettömyys edistää kaikkien arjen sujuvuutta, vaikka on erityisen tärkeää iäkkäille ja vammaisille sekä henkilöille, joilla on väliaikaisesti tai pysyvästi esteitä liikkumisessa. Ihmisen toimintakyky voi myös vaihdella tilapäisesti tai muuttua kokonaan jossakin elämän vaiheessa. Näin ollen kaupunkiympäristö ja erityisesti julkiset palvelut tulee rakentaa esteettömäksi jo lähtökohdaltaan. Merkittävää lisäkustannusta tämä ei tuo, kun esteettömyys on huomioitu jo valmiiksi. Jälkikäteen tehtävät muutokset sen sijaan ovat kalliita. Jälkeen päin tehtävät muutokset aiheuttavat rakennustyyppistä riippuen tietenkin kustannuksia, mutta ne tuovat toisaalta myös säästöjä käyttötehokkuuden lisääntymisen kautta.

Esteettömyys on fyysistä ympäristöjen ja rakennusten saavutettavuutta, kuten hissejä ja rampeja, jotta esimerkiksi virastoihin pääsee pyörätuolilla tai vaikka vaunujen kanssa. Esteettömyys on myös heijastamattomia pintoja tai vaikka tilojen värien miettimistä esteettömyyden kannalta, sekä esimerkiksi tilojen akustiikkaa tai vaikka ääniohjausta hisseissä, liikennevaloissa tai missä tahansa muussa ympäristössä. Esteettömyyden lisäksi on tärkeää muistaa, että saavutettavuuden olennainen ja kaiken läpileikkaava osa-alue on kielellinen saavutettavuus. Kyseessä on laajempi asia kuin kielelliset oikeudet. Kielellinen saavutettavuus kattaa alleen kasvokkaisen vuorovaikutuksen, fyysiset kommunikaatioympäristöt sekä teknologiavälitteiset ympäristöt ja sivustot. Kielellinen saavutettavuus koskettaa jokaista, vaikka on selvää, että erityisesti tiedotettaessa ja ohjeistettaessa julkisista palveluista tai terveyteen liittyen, on huomioitava ryhmät, joilla on vähiten edellytyksiä saada tietoa. Kielellinen saavutettavuus tarkoittaa, että henkilö on tietoinen kaikista palveluista, johon hänellä on oikeus, hän saa palvelua, tulee ymmärretyksi ja ymmärtää itse esimerkiksi hoitoaan koskevat ohjeet ja pystyy itse ottamaan vastuuta hoidostaan.

Palvelujen esteettömyys edistää itsenäistä toimimista. Rakennetussa ympäristössä on huomioitava myös eri tavoin kommunikoivat henkilöt. Esimerkiksi fyysisesti opasteet ja automaattit tulee olla kielellisesti saavutettavia eri aistikanavia käytäville. Jotta tämä toteutuu, tarvitaan moniammatillista yhteistyötä, joka on arkipäivää rakentamisen ja palveluiden suunnittelussa maailmalla. Suomen on aika ottaa mallia siitä, että esimerkiksi palvelupolun ja tekniikan ja fyysisen ympäristön suunnitteluun osallistetaan loppukäyttäjät, mutta myös eri alan ammattilaiset. Esimerkiksi

palveluissa (myös esim. automaateissa) ymmärrettävän ja selkeän kielen toteutumiseksi tarvitaan kielen ja kommunikaation ammattilaisia insinöörien työtimiin. Tällä tavalla saamme aidosti esteettömiä ja saavutettavia palveluita myös kielellisesti, edistämme yhdenvertaisuutta ja osallisuutta sekä työllisyyttä. Myös YK:n vammaisyleissopimus korostaa kaikille sopivaa suunnittelua. Esteettö-myys on sopimuksen läpileikkaava periaate. Ratifioidessaan sopimuksen Suomi on sitoutunut myös vammaisten henkilöiden mahdollisuuteen elää ja osallistua eri elämän-alueilla.

Suomessa saavutettavuutta pyritään ohjaamaan lainsäädännöllä niin, että saavutettavuus huomioidaan jo suunnitteluvaiheessa. Hankintalaisissa on säädetty, että hankinnan kohteen vaatimuksissa on jo lähtökohtaisesti huomioitava kaikenlaisten käyttäjien vaatimukset. Viestintäverkot ja -palvelut taas tulee olla kaikkien saatavilla koko Suomessa. Viittomakielilaisissa todetaan viranomaisten velvollisuus edistää viittomakielisten mahdollisuutta käyttää ja saada tietoa kielellään, joskaan ei määritellä kuinka paljon ja minkä tiedon saamista tulee edistää. Toteutumista ei myöskään valvota. Kaupunkien viestinnän ja palveluiden tulee kuitenkin olla jokaista asukasta huomioivaa. Yksi hyvä edistämiskeino on lisätä selkokieltä, kuvitusta ja viittomakieltä palveluihin.

On tärkeää tiedostaa, että kielellisesti haavoittuvassa asemassa olevien henkilöitten määrä on maassamme kasvussa ja Suomen kaupunkien tulee miettiä, miten tämä huomioidaan kaupungin viestinnässä ja palveluissa, ettei kukaan, jolla on vaikeuksia kuulla tai ymmärtää puhetta, jää tiedotuksen tai palvelujen ulkopuolelle. Yhdenvertaisuuslaissa on säädetty yhdenvertainen osallistuminen yhteiskuntaan ja perustuslaissa turvattu suomen- ja ruotsinkielisten kielelliset oikeudet. Kansalliskieltemme, suomen kielen ja ruotsin kielen käyttö taataan niin, että asioissamme saamme palvelua sekä tarvittavat asiakirjat suomeksi tai ruotsiksi. Samalla tämä kuitenkin ohjaa julkisten palvelujen suunnittelua vain osalle ihmisiä. Suunnittelun kohdejoukkona on nimenomaan terve, suomen- tai ruotsinkielinen henkilö, jolla ei ole vaikeuksia liikkumisessa tai kielellisesti. Kuitenkin yhteisen kielen puute tai ongelmat kuulemisessa ja/tai ovat suuria esteitä osallistumiselle sekä palvelujen saavutettavuudelle.

Muita huomioita esityksestä

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

-

Henriksson Johanna
Humanistinen ammattikorkeakoulu Humak - Koulutuspäällikkö Tytti Luoma
ja koulutusjohtaja Timo Parkkola